

Baykan Sezer'in
10. Ölüm Yıldönümü
Anısına

Ertan Eğribel - Ufuk Özcan

H. Bayram Kaçmazoğlu

Oktay Taftalı

Ali Esgin

Ertan Eğribel

Ömer Aytaç

İnci Yavuz

Hülya Biçer

Burç İdem Dinçel

Gökçe Kaan Demirkıran

Mehmet Aygün

Dekadan Dünya Görüşü ve Yaşam Tarzı Olarak Postmodernizm

DP Döneminde Tutan-Tutmayan Devrimler Tartışması

Marjinalleşen İdealizm/ Yaygınlaşan Tüketim

Gündelik Yaşamın Sosyolojik Anlamları

Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, Buharlaştıran Her Şey Katlaşıyor

Turist Bakış'ın Yapısökümü: Turist Deneyimleri ve Otantisite Sorunu

Marj Dışı Gündelik Yaşamın Düzene Eklemlenmesi:
Kadıköy Akmar Pasajı Gençliği

Yeni Şehir Dindarlığının Sınıf Farkına Dayalı Mekânsal Temsilleri

Özen Yula Tiyatrosunda Modern ve Postmodern Unsurlar

Futbol Endüstrisi ve Stadyumların Arenaya Dönüşmesi

Başüstüne Komserim!: Sosyal Bilimler Lisesi
Sosyoloji 1 Kitabında Polisin Görünürlüğü

BUHARLAŞAN HER ŞEY KATILAŞIYOR?

ANT'IN ÖYKÜSÜ: DOĞAN ÖZGÜDEN'LE SÖYLEŞİ

Deniz Deren Önen¹

Ant dergisi 1967 yılında Fethi Naci, Yaşar Kemal ve Doğan Özgüden tarafından yayın hayatına atılmıştır. Tüm dünyada sosyalizmin ivme kazandığı ve Türk siyasi tarihi açısından çok renkli ve heyecan dolu gelişmelerin gerçekleştiği bu yıllarda çıkan dergi, Türk solunda genellikle karşımıza çıkan, belirli bir siyasal partinin veya eğilimin sözcüsü olma özelliğini göstermekten kaçınmış, varlığını hakim örgütsel yapının dışında, nispeten özerk bir çizgi içinde bulmaya çalışmıştır. O yıllar, TİP'in yükselişe geçtiği, kamuoyunda ve mecliste etkinlik kazandığı yıllardır. Ant dergisi böyle bir dönemde, TİP'ten bağımsız haftalık bir sosyalist bir dergiye duyulan ihtiyacı karşılamak amacıyla kurulmuştur. Ant, o yıllarda kendine meşru zeminde yer edinebilmiş tek sosyalist parti olan ve sosyalizm düşüncesinin Türkiye genelinde yayılması adına büyük bir rol oynayan TİP'in düşüncelerine paralel bir çizgide yayın hayatına başlamıştır. Buna karşılık Ant, TİP'in resmi yayın organı gibi hareket etmekten özellikle uzak durmuştur. Ant Türkiye'deki tek sosyalist çevrenin TİP olmadığını farkındadır ve buna uygun hareket eder.

Ant'ın hitap etmeyi amaçladığı kesim sosyal mücadele içinde yer alan tüm sınıflardır; yani işçiler ve emekçiler, köylüler, öğrenciler... Ant, yayınlandığı yıllar boyunca özgür düşüncenin kalesi olma görevini üstlenmiştir. Ve bugün hala dergiden bu şekilde bahsedilmektedir. Dergi, dünyada sosyalizm adına gerçekleşen gelişmeleri dikkatle takip etmiştir. Bilimsel sosyalizmi savunan dergi, okuyucuları bu konu hakkında bilinçlendirmeyi kendine amaç edinmiş ve emperyalizme karşı mücadelede işçi sınıfının öncülüğünü mutlak gerekli görmüştür. Derginin yayın politikasını kavrayabilmek için Doğan Özgüden'in ilk sayıda yazdığı "Niçin Ant?" adlı makalesinin incelenmesinde yarar vardır. Yazıda, 1960'lı yıllarda Türkiye'de sosyalizm fikrinin kitlesel olarak kabul gördüğü belirtilmekte, bu durumun sadece Türkiye'de değil tüm

¹ Bu söyleşiyi yapmamda beni yönlendiren hocalarım Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'a teşekkür ederim.

dünyada geçerli olduğu öne sürülmektedir. Bu manzara karşısında ortaya bazı sorunlar çıkmaktadır. Ant tüm bunlar karşısında söylenmeyi söylemek için vardır. Doğan Özgüden, "ANT sosyalizmin zaferini ancak halkın demokratik mücadelesinde görenlerin, anti-emperyalist mücadeleyi sosyalist mücadele ile birlik yürütmek kararında olanların dergisidir.

- O, sömürücülüğe karşı ant'tır,
- O, sosyal adalet için ant'tır,
- O, emperyalizme karşı ant'tır,
- O, bağımsızlık için ant'tır."² der.

Ant dergisinin keskin çizgiler ile belirlenmiş bir yazar kadrosu yoktur. Dönemde söyleyecek sözü olan tüm solcularının ve aydınlarının yolu Ant'tan geçmiştir ve sosyalist hareket içerisinde yer alan birçok tanınmış isim ya da birçok genç çeşitli çalışmalarıyla Ant'a katkıda bulunmuşlardır. Yaşar Kemal'in deyimiyile "yazacak yer bulamayan birçok namuslu sol aydın"³ da dergide yer almıştır.

Derginin yayın sürecini iki bölüme ayırmak gerekmektedir. Birincisi 3 Ocak 1967-21 Nisan 1970 tarihleri arasındaki dönemdir. Bu dönemde dergi haftalık olarak çıkmaktadır. Bu durumda güncel olayları daha yakından takip ederek zamanında tavır koyma şansına da sahiptir. 21 Nisan 1970 tarihinde en son haftalık dergide Doğan Özgüden "üç yıl dört aydan beri emperyalizmin ve işbirlikçi egemen sınıfların ağır baskılarına ve çeşitli güçlüklerine rağmen yayını haftalık olarak sürdüren önümüzdeki sayıdan itibaren mücadelesini "aylık dergi" olarak devam ettirecektir"⁴ diyerek bu durumu okuyucuları ile paylaşmıştır.

Nisan 1970'ten sonra ise bilimsel sosyalizmin savunucusu olduklarını her fırsatta dile getiren dergi "SOSYALİST TEORİ ve EYLEM" başlığıyla aylık olarak çıkmaya başlamış ve dergi 1971 yılında askeri cuntayla kapatılana kadar bu çizgide devam etmiştir. Ayrıca 1968 yılında ANT yayınları kurulmuş tur. Yayınevinin kuruluş amacı, hem derginin karşı karşıya olduğu mali sorunlara destek sağlamak, hem de dergide yer verilemeyen konuları ve fikirleri kamuoyuyla paylaşmaya imkan sağlamaktır. Tüm bu çalışmaların amacı sosyalistler arasında gerek eylem bağlamında gerek düşünce bağlamında bir birlik sağlayabilmektir.

² Doğan Özgüden, "Niçin Ant", *Ant*, Sayı: 1, 3 Ocak 1967, s. 3.

³ Doğan Özgüden, *Vatansız Gazeteci*, Cilt: 1, Belge Yayınları, İstanbul, 2010, s. 391.

⁴ Songül Aydın, *12 Mart 1971 Öncesi Ant Dergisi*, Yüksek Lisans Tezi Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2008, s. 34.

Ant, dönemin yayınları içinde birçok konuda öncülük yapmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi tam anlamıyla "söylenmeyi söylemek" görevini üstlenmiştir. Nazım Hikmet'in şiirlerine konulmuş yasağı ilk kıran dergi Ant'tır. Bir dönem yasaklılar listesinde yer alan Enver Gökçe'nin çeviri şiirlerini yayınlayan ilk dergidir. Yine, Ant yayınları kurulduktan sonra ilk defa Kürt tarihine dair bir kitap yayınlanmıştır.

Dergi 1971 yılında, ordunun yönetime el koyması sonucu kapatılmıştır. 1971 yılının mayıs ayında sıkıyönetim ilan edildiğinde dağıtım yapabilen tek sosyalist dergi Ant'tır. Doğan Özgüden ve eşi İnci Tuğsavul için elliden fazla dava açılmıştır ve üç yüz yıldan fazla hapis istenmiştir. Özgüden ve Tuğsavul bu baskılar sonunda Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmışlardır. Amaçları yurtdışında da bazı teknik bağlantılar kurup en kısa zamanda ülkeye geri dönmektir. Ancak Doğan Özgüden ve İnci Tuğsavul 40 yıldır sürgündeler. Yurtdışında da demokratik platformlar kurarak davalarının sesini tüm dünyaya duyurdular. 1974'ten beri Brüksel'de çeşitli dillerde Türkiye üzerine yayın yapan www.info-turk.be ve bir çokuluslu göçmen eğitim merkezi olan güneş atölyeleri (www.ateliersdusoleil.be) kurumlarını yönetiyorlar. 1980 darbesinden sonra Avrupa'da cuntaya karşı mücadelelerini devam ettirebilmek amacıyla kurulan Demokrasi İçin Birlik (DİB)'in genel başkanlığını ve genel yayın yönetmenliğini üstlenmişlerdir. 1982 yılında vatandaşlıktan çıkartılmışlardır. Bu karar 10 sene sonra iptal edilmiştir, ancak dönemin dışişleri bakanı ülkeye döndüklerinde tüm vatandaşlık haklarından yararlanabileceklerine dair bir güvence vermeyi reddetmiştir. Hatta 1971 yılından 30 yıl sonra haklarında açılan bir dava sonucu ülkeye girdikleri anda tutuklanma kararı çıkmıştır. Geçtiğimiz yıllarda CHP İzmir milletvekili Hülya Güven meclise sürgündeki aydınların af dileyerek ülkeye geri dönmesiyle ilgili bir soru önergesi sundu. Bu isimler arasında İnci Tuğsavul ve Doğan Özgüden'in de isimleri bulunması üzerine Güven'e yazdıkları mektupta af dilemeyi reddettikleri ve ancak onurlu bir şekilde demokratik bir düzene geri döneceklerini belirtmişlerdir.⁵ Doğan Özgüden *Belçika Gazeteciler Cemiyeti*, *Belçika İnsan Hakları Derneği*, *Brüksel Kültürler Arası Etkinlikler Merkezi (CBAI)* ve *İrkçilik ve Yabancı Düşmanlığıyla Mücadele Hareketi (MRAX)* üyesidir. Doğan Özgüden iki yıl önce de, eşi gazeteci İnci Tuğsavul-Özgüden'le birlikte, İnsan Hakları Derneği (IHD) İstanbul Şubesi tarafından 2006 Ayşe Zarakolu Düşünce Özgürlüğü Ödülü'ne layık görülmüştü.⁶

Derginin kapatılışının ve Doğan Özgüden-İnci Tuğsavul'un sürgünün üzerinden 40 yıl geçti. Ancak hala Türkiye'de sosyalist dergi denince Ant dergisi Türk düşünce hayatına yaptığı katkılardan dolayı saygı ve şükranla anılıyor.

⁵ <http://t24.com.tr/haber/80ine-merdiven-dayamis-iki-sosyalist-gazeteciden-mektup-var/199218>

⁶ <http://www.info-turk.be/ozguden-tugsavul-t.htm>

İnci Tuğsavul ve Doğan Özgüden

Ant dergisi, 1960'larda Türk fikir hayatına ve yayıncılığına yeni bir soluk getiren Marksizm tartışmalarına bağlı olarak ortaya çıktı ve dönemin tartışmaları içinde oldukça önemli bir konumu temsil eden *Yön* dergisi ile hemen hemen aynı yıllarda yayını sürdürdü. Aynı zamanda her iki dergi de, kendi adlarıyla kurulan yayınevleri çerçevesinde kitap yayını yaptılar. Bütün bu yayınlar, Türkiye'de entelektüel gündemin biçimlenmesi açısından son derece önemliydi ve etkileri 1970'lerin sonlarına dek; hatta *Ant* yayınlarınca yayımlanan bazı kitapların başlattığı tartışmalar Türkiye solunun ağır bir darbe aldığı 1980'lerde "yeni yorumlar" kazanarak sürdü. Siz bu süreci nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Her iki derginin, farklı zamanlarda da olsa, yayına girişleri, Türkiye toplumundaki değişim süreçleri, iç ve dış dinamiklerin oluşumuyla yakından bağlantılı. *Yön*, 27 Mayıs darbesi sonrasında başlayan görece demokratikleşme sürecinde solun da sesini duyurmak üzere yayınlanan bir dergidir. Bu bakımdan, geleneksel TKP'liler tarafından olduğu kadar, yeni kuşaklardan kendisini sola yakın bulan binlerce kişi tarafından desteklenmiş, *Yön* bildirisi, içeriğiyle ilgili görüş farklılıklarına rağmen yeni bir ses olduğu için imzalanmıştır. Ne ki, *Yön* kısa bir süre sonra, belki de Baasçı ve Nasırcı hareketlerin de etkisiyle, geçmişteki Kadrocu hareketin mirasına sahip çıkarak tepeden inmece bir sosyalizm anlayışının sözcüsü haline gelmiştir. *Ant* Dergisi ise, Türkiye İşçi Partisi'nin siyasal planda işçi sınıfının tek temsilcisi olarak kendini kabul ettirdiği, Meclis'te temsil edildiği, devrimci sendikaların ABD çizgisindeki Türk-İş'ten koparak devrimci bir konfederasyon kurmaya hazırlandıkları günlerde, işçi sınıfı öncülüğünü esas alan bir sosyalizm anlayışını savunmak amacıyla yayın

hayatına girmiş, bu çizgiyi de 1971 askeri darbesiyle kapatıldığı günlere dek sürdürmüştür.

- *Ant* dergisi fikri nasıl oluştu, derginin kuruluş çalışmalarına katılanlar ve en çok katkı verenler kimlerdir? Derginin kuruluşunda dergi kadrosu dışında kalan kişiler olmuş mudur?

- 60'lı yılların sol yayıncılık açısından önemli bir olayı, benim 1964 yılında genel yayın müdürü ol mamdan sonra Türkiye siyasal ve sosyal mücadeleler yaşamına damgasını vuran Akşam gazetesiydi. Ser maye çevrelerinin baskıları sonucunda gazete sahibinin benim başında bulunduğum ekibi gazeteden uzaklaştırmasından sonra haftalık sosyalist dergi yayınlama gereksinimi gündeme gelmişti. Akşam'ın teknik yönetmeniyken benimle birlikte ayrılmak zorunda bırakılan eşim İnci Tuğsavul'la bu konuda sürekli araştırma yapıyorduk. Bu konuyu, daha önce Türkiye İşçi Partisi'nin ilk kongresinden sonra yönetimdeki anti-demokratik uygulamalara karşı çıktığımız için partiden birlikte ihraç edildiğimiz Fethi Naci'yle de görüşüyorduk. O sırada Türkiye İşçi Partisi yöneticilerinden biri olan Yaşar Kemal bizimle ilişki kurarak, işçi sınıfı öncülüğünü savunan, bağımsız, solun çeşitli kanatlarına açık bir haftalık dergi yayınlama önerisiyle geldi. Redaksiyonun bağımsızlığından ödün vermeme koşuluyla böyle bir dergiyi birlikte yayınlama konusunda anlaşık ve *Ant* doğdu.

- *Ant* dergisinin yayını sırasında karşılaşılan güçlükler nelerdir? Derginin haftalık tirajı, yayın-dağıtım vb. koşulları hakkında dönemin dergileriyle kıyaslayarak bilgi verir misiniz?

- *Ant* Dergisi sol çevrelerde büyük bir ilgi uyandırdı, 1. sayının kapağında güneş ışınları biçiminde anons ettiğimiz gibi, farklı çizgilerdeki birçok düşünür, yazar, çizer ve gazeteci dergiye katkıda bulundu. Tabii ki en büyük güçlük derginin finansmanı ve dağıtımındı. Dergiyi İnci'yle birlikte Akşam Gazetesi'nden ayrılırken hakkımız olan kıdem tazminatıyla finanse etmiştik. Dağıtım o dönemde tüm ilerici yayınların ortak sorunuymdu. Dergi 20 bin tirajla yayına başladı. 7. Sayıda, TİP'in kuruluş yıldönümü ve DİSK'in kuruluşuna dergi içeriğinde ağırlıklı yer verdiğimiz için, TİP'e karşı olan sol okurların tavrı alması nedeniyle tirajda önemli bir düşüş yaşandı ve haftalık satış 10 bine oturdu.

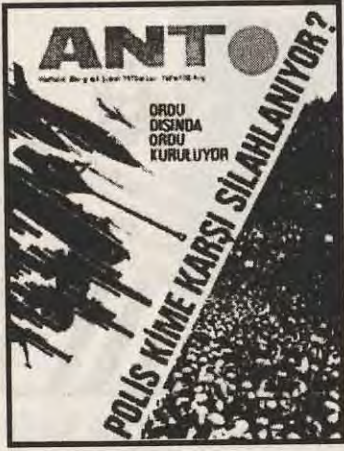
Ant dergisinin dönemin Akşam gazetesiyile olan ilişkisini nasıl değerlendirirsiniz?

- Başlangıçta Akşam gazetesiyile bir çelişki yaşamadık. En azından Akşam'ın yıldız yazarı Çetin Altan da TİP milletvekili olarak *Ant*'a köşe yazıları yazıyordu. Ama Akşam gazetesinin benim yöneticisi olduğum dönemdeki sol çizgiden uzaklaşmasını,

egemen çevrelerle uzlaşmacı çizgiye sürüklenmesini eleştirdiğimizde Çetin'in Ant'a fıkra yazması Akşam sahipliği tarafından yasaklandı.

- *Ant dergisi ve yayınları hangi kesime hitap etme amacını taşımıştır? Haftalık dergi olarak çıkmasının avantajı ve dezavantajı nelerdir? Haftalık dergi olması, güncel politika müdahalede bulunmak kaygısı ile midir? Kuruluş aşaması ve kapanması arasında geçen sürede yayın politikasında bir süreklilikten söz edilebilir mi?*

- Amacımız öncelikle işçilere, köylülere, gençliğe hitap etmektir. Bunu da başardık. Ama haftalık bir derginin günlük gazetesinin dinamiklerine sahip olması zor. En azından aktüaliteyi değerlendirme, günübirlik olaylar karşısında hemen tavır koyma olanağına sahip değilsiniz. Buna rağmen bittabi Türkiye'nin günlük politik yaşamına işçi sınıfı açısından etkide bulunabilmek başlıca kaygımızdı. Stratejik olarak kuruluş aşaması ve derginin kapanması arasında geçen sürede hep aynı çizgiyi izledik, ama taktik sorunlarda ağırlık noktaları değişmiştir. Örneğin militarizmin eleştirisi, Kürt sorununun öne çıkarılması, 1968'ten itibaren genç kuşakların hızla siyasallaşan arayışları na daha geniş yer verilmesi Ant'ın yayın yaşamında önemli dönüşüm merhaleleriydi.

Ant dergisinin alt başlığının "sosyalist teori ve eylem" olmasını tercih etmenizdeki neden nedir? Bu tercihin döneme ait taşıdığı anlam ve farklılık nedir?

- Alt başlığın "sosyalist teori ve eylem" olması, 1970 yılında haftalık yayına son verip aylık dergiye dönüştüğümüz, bir döneme rastlar. Yazı kurulumuz özellikle genç devrimcilerin ve üniversite çevrelerinden seçkin sol aydınların katılımıyla güçlenmişti. Sadece sosyalist teoriyi yaymayı değil, aynı zamanda onun gerektirdiği somut eylemleri de, örneğin fabrika ve toprak işgallerini, grevleri, üniversitelerdeki demokratik direnişleri de, yakından izlemeyi, gerekirse fiilen desteklemeyi amaçlıyorduk. Sıkıyönetim tarafından kapatılıncaya kadar da bunu gerçekleştirdik.

Derginin sürekli yazarları kimlerdi? Daha önce tanınmayan ve dergiyle beraber adları öne çıkan yazarlar var mıydı?

- Ant'ın ilk sayıları ben, Fethi Naci ve Yaşar Kemal dışında birçok tanınmış sol aydının imzalarını taşıyordu. Süreç içinde birçok genç röportajları, fıkraları, incelemeleri, çizgileriyle Ant'a katkıda bulundular. Ant'ta yer alan imzalar şunlardı: Tektaş Ağaoglu, Lütfü Akad, Ayperi Akalan, Günay Akarsu, Dursun Akçam, İhsan Aksoy, Mehmet Aközer, Cahit Alican, Şadi Alkılıç, Çetin Altan, Ahmet Aras, Sadun Aren, Osman Saffet Arolat, Selma Ashworth, Yusuf Aslan, Engin Aşkın, Türkkaya Ataöv, Behzat Ay, Mehmet Ali Aybar, Ece Ayhan, Halil Aytekin, Nuri Ayvalı, Yusuf Ziya Bahadın, Mahmut Baksı, Balaban, Hüseyin Baş, Zühtü Bayar, Fakir Baykurt, Nihat

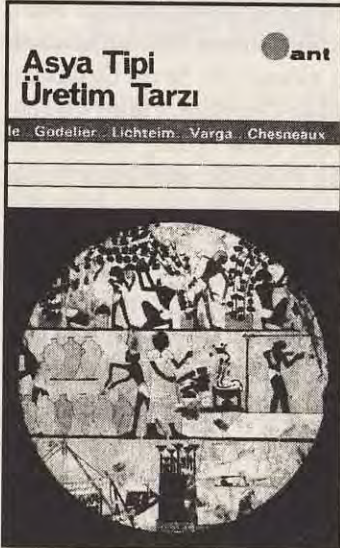
Behram, Ataol Behramoğlu, Namık Behramoğlu, Murat Belge, Süreyya Berfe, İsmail Beşikçi, Mehmet Emin Bozarslan, Kenan Bulutoğlu, Muzaffer Buyrukçu, Edip Cansever, A. Cerrahoğlu (Kerim Sadi), Bedrettin Cömert, Demirtaş Ceyhun, Ali Faik Cihan, Enis Coşkun, Sıtkı Coşkun, Necati Cumalı, Sermet Çağan, Cumhur Çağlar, Aziz Çalışlar, Osman Çallı, Cevat Çapan, Sungu Çapan, Tefik Çavdar, Yalçın Çetin, Asaf Çiyiltepe, Nebi Dadaloğlu, Yıldırım Dağyeli, Naci Sadullah Danış, Turgut Demirağ, Hüsnü Dilli, Hasan İzzettin Dinamo, Abidin Dino, Güzin Dino, Sencer Divitçioğlu, Ferruh Doğan, Mehmet Doğan, Atilla Dorsay, Orhan Duru, Ferit Edgü, Ertem Eğilmez, Tarık Ziya Ekinci, Asiye Eliçin, Metin Eloğlu, Burhan T. Ener, Toygun Eraslan, Leyla Erbil, Muzaffer Erdost, Refik Erduran, Ayhan Erer, Metin Erksan, Aşık Fermani, Feyzullah Ertuğrul, Yüksel Feyzioğlu, Memet Fuat, İsmail Gençtürk, Ali Gevgilili, Mekin Gönenç, Oben Güney, Metin Gür, İbrahim Güzelce, Bülent Habora, Ahmet Hezarfen, Salahattin Hilav, Aşık İhsani, Attila İlhan, İlkin İnce, Alpay Kabacalı, Aşık Hüseyin Kaçıran, Yahya Kanbolat, Ali Karcı, Barbro Karabuda, Güneş Karabuda, Harun Karadeniz, Oktay Karel, Deniz Kavukçuoğlu, Orhan Kemal, Mehmed Kemal, Yaşar Kemal, Yıldız Kenter, Hüseyin Kıvanç, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Samim Kocagöz, Engin Konuksever, Ahmet Köklügiller, Mehmetcan Köksal, Rıza Kuas, Şükran Kurdakul, Onat Kutlar, Babür Kuzucu, Yalçın Küçük, Aşık Mahzuni, Mahmut Makal, Arslan Mengüç, Özkan Mert, Mıstık, Afet Muhteremoğlu, Uğur Mumcu, Rauf Mutluay, Fethi Naci, Nadir Nadi, Kemal Nebioğlu, Aşık Nesimi, Aziz Nesin, Eflatun Nuri, Öcal Okay, Teoman Okaygün, Ahmet Oktay, Bertan Onaran, Necdet Onur, Tan Oral, İbrahim Osmanoglu, Müntekim Öçmen, Ferit Öngören, Güray Öz, Sevgi Özdamar, Çetin Özek, İsmet Özel, Siyami Özel, Erdoğan Özer, Yalkın Özerden, Hilmi Özgen, Doğan Özgüden, İnci Özgüden, Sedat Özkol, Demir Özlü, Nijat Özön, Yılmaz Öztürk, Adnan Özyalçın, Leyla Pamukçu, Faruk Pekin, Ali Püsküllüoğlu, Halit Refiğ, Mehmet Reşat, Nihat Sargın, Murat Sarıca, Ercan Sarıhan, Veysi Sarısözen, Muzaffer Sencer, Oya Sencer, Zekeriyâ Sertel, Kenan Somer, Ahmet Soner, Mümtaz Soysal, Attila Sönmez, Tekin Sönmez, Yakup Sönmez, Ruhi Su, Kemal Sülker, Cemal Süreyya, Gülriz Sururi, Zülküf Şahin, Jak Şalom, Kani Şengül, Faruk Şensoy, Ülkü Tamer, Behzat Tanç, Haldun Taner, Haluk Tansuğ, Sezer Tansuğ, Nurettin Tekindor, Attila Tokath, Engin Tonguç, Erol Toy, Semih Tuğrul, Ahmet Kaya Turan, İbrahim Türk, Işıl Türkben, Kemal Türkler, Cavit Orhan Tütengil, Yaşar Uçar, Nurer Uğurlu, Ulvi Uraz, Turgut Uyar, Çetin Uygur, Mim Uykusuz, Burhan Cahit Ünal, Artun Ünsal, Nebil Varuy, Nabi Yağcı, Suat Yalaz, Altan Yalçın, Hasan Yalçın, Şiar Yalçın, Yalçın Yusufoglu, Faruk Yalnız, Tonguç Yaşar, Şinasi Yeldan, Ayhan Yetkiner, Osman Yeşil (Çobanoğlu), Atif Yılmaz, Yaşar Yılmaz, Can Yücel, Ragıp Zarakolu, Durdu Ziba.

- Ant Yayınları da ilgi çeken kitaplar yayımlamıştır. Ant Yayınları'nın yayın politikasında bir bütünlük var mıdır? Yayımlanan kitaplar nasıl bir perspektifle seçilmiştir? Ant dergisi ile kitap yayımları arasında bir kıyaslama yapacak olursanız, ülke gündemine daha uzun vadeli müdahale etmek açısından, dergi yayımının mı yoksa kitap yayımlarının mı etkili olduğunu söyleyebilirsiniz.

- Ant'ın kitap yayını hem derginin sınırlı hacmi içinde yer verilemeyen incelemeleri kamuoyuna yansıtmak, hem de ağır mali sorunlarla karşı karşıya kalan derginin yayınını sürdürebilmesine mali destek sağlamak amacıyla başlatılmıştı. Yayınlanmak üzere seçilen kitapların konuları, derginin yayın çizgisine de uygundur. Teorik olarak ülke gündemine daha uzun vadeli müdahale etmek açısından kitapların daha etkili olduğu tartışma götürmez. Ancak bu konuda yaşam sınavından geçmiş bir yargıya varmak olanağına sahip değiliz. Zira, Ant dergisi yayına başladıktan dört yıl sonra, Ant'ın kitap yayını da üç yıl sonra askeri darbeye durduruldu.

- **Ant Yayınları'nın en çok ilgi gören ve tartışılan kitapları hangileridir? Bu yayımlanan kitaplar çerçevesinde yapılan tartışmaları ve konu başlıklarını nasıl değerlendiriyorsunuz?**

- Türkiye solunda büyük tartışma açan ilk telif eser kuşkusuz İdris Küçükömer'in Düzenin Yabancılaşması: Batılaştırma adlı eseriydi. Kürt tarihi ve dünya devrimci hareketlerini tanıtan kitaplar büyük ilgi gördü ve tartışmalara yol açtı. Tartışılması da son derece normaldi. Dünyadaki gerilla hareketleri üzerine yayınladığımız kitaplar, özellikle kurşun delikli bir kapakla yayınladığımız *Şehir Gerillası* ve de *Militana Notlar* günün koşullarında ayrı bir önem taşıyordu. Ernest Mandel'in iki ciltlik *Marksist Ekonomi Elkitabı* gibi teorik yapıtlar da sola yeni değerlendirme perspektifleri açıyordu.

- **Ant Yayınları'ndan yayımlanan Asya Tipi Üretim Tarzı, Düzenin Yabancılaşması: Batılaştırma, Hıflet ve Ümmetçilik Sorunu, Gerilla Günlüğü, Militana Notlar, Zapata, Dinle Yankee, NATO'yu Savunmak Halka İhanettir, Şerefname gibi kitapların seçiminden ve bu kitaplar çerçevesinde ortaya çıkan tartışmalardan günümüze ne kalmıştır?**

- İsimlerini saydığınız tüm bu kitaplar, üzerinden kırk yıl geçtikten sonra da sadece solun değil, demokratikleşmeye adanmış tüm hareketlerin hâlâ dikkatle incelemesi gereken eserlerdir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin çöküşünden, Türkiye'deki Kürt ulusal uyanışından, Afganistan, Irak operasyonlarından ve bir süredir Arap ülkelerindeki gelişmelerden sonra bu kitapların daha da önem kazandığını düşünüyorum.

- **Ant dergisinin çıktığı yıllar Türkiye'de sosyalizmin ivme kazandığı ve çeşitli sosyalizm yorumlarının mevc**

cut olduğu yıllardır. Ant dergisi bu çerçevede dönemi nasıl değerlendiriyor ve kendisini nerede konumlandırıyordu?

- Daha önce de değindiğim gibi Ant sırf dergi çıkartmak için çıkartılmış bir dergi değil. Dönemin toplumsal dinamikleri böyle bir derginin çıkışını zorunlu kıldı.

Ant'ın yayımlandığı dönem Türkiye'de sosyal uyanışın, dünyaya açılışın, işçi sınıfının, köylülüğün, gençliğin Türkiye'nin kaderinde daha belirgin rol oynamaya başladığı bir tarih parçasıdır.

- **Ant dergisinde öne çıkan temel konular nelerdir? Dergi planlanırken bu yönde ön çalışma nasıl bir yapıyordu?**

- Ant dergisinde günlük siyasal mücadeleler doğal olarak en geniş şekilde yansıtılırken, dünyadaki gelişmeler, ülkemizin sosyo-ekonomik sorunları, sanat ve kültür alanına ilişkin değerlendirmeler, kitap tanıtımları ve de son sayfada Türk medyasının halipürmelâlini teşhir eden seçmelere büyük yer veriliyordu. Her sayının çıkışının hemen ardından bir yazı kurulu toplantısı yaparak gelecek sayının içeriğini, hangi konulara ağırlık verileceğini tespit ediyorduk. Tabii ki planlanan içeriğin hafta içerisinde patlak veren önemli bir olay nedeniyle değişikliğe uğraması da nadirattan değildi.

- **Yön dergisinin/yayınlarının kendi içinde monolitik bir yapı oluşturmadığı, çeşitli eğilimlerden aydınları kapsadığı iddia ediliyor. Ant dergisi ve yayınları için benzer bir saptamada bulunmak mümkün müdür?**

- Daha önce de dediğim gibi, Yön'ün çıkışında, bir ilk olması nedeniyle çeşitli eğilimlerden aydınlar imzalarıyla, yazılarıyla bir araya geldiler. Ancak Yön'ün giderek tepeden inmece ve kadrocu bir çizgide karar kılmasından sonra bu çoğulcu yapıdan bahsetmek pek mümkün değil. Ant ise baştan itibaren işçi sınıfı öncülüğünden ödün vermediği, Kemalizme ve militarizme karşı eleştirilerini giderek daha da yoğunlaştırdığı, Kürt sorununu sık sık öne çıkarttığı, dünyadaki farklı devrimci mücadele yöntemlerini tanıttığı için bunlara karşı çıkanları da içeren çoğulcu bir yapıda olamazdı.

- **Ant dergisinde süreklilik gösteren konular nelerdir ve yazarları kimlerdir?**

- İşçi hareketleri, köylülüğün ve gençliğin sorunları ve mücadeleleri, emperyalizme karşı mücadele, anti-militarizm, Kemalist uygulamaların eleştirisi, halklar sorunu ve özelde Kürt sorunu...

- **Ant dergisinin dönemin iktidarıyla, muhalefetle ve diğer siyasi akımlarla ilişkisini ve mesafesini nasıl tanımlarsınız? CHP'nin kendini "ortanın solu" olarak tanımlaması, AP-ordu ilişkisi karşısında derginin tutumu ne olmuştur?**

- Ant dergisinin dönemin iktidarıyla uzaktan ya da yakından hiçbir yakınlığı olmamıştır. Demirel'in başını çektiği iktidara hep eleştirel baktık. MHP'ye karşı tavrımız ise kesin anti-faşist mücadele tavrıydı. O yıllarda sola karşı terör konusunda Bozkurt'larla yarışan İslamcı akımların da sınıfsal ilişkilerini, Ortadoğu'nun ABD destekli Arap gericiliğiyle karanlık ilişkilerini ortaya koyduk. Ant'ın daha birinci yılında tarihi Tan Matbaası'nı ele geçiren İslamcıların yaptığı ilk iş Ant'ın bu matbaada dizilip basılmasını yasaklayarak yayınıımızı sabote etmek oldu. CHP'nin "Ortanın Solu" hareketinin ise TİP'in gelişmesi karşısında oy kaybına uğramaktan korkan parti liderlerinin bir siyasal manevrası olduğunu Ant'ın ilk sayısından itibaren vurguladık. Ordunun komuta kademeleriyle AP'nin ve Demirel Hükümeti'nin işbirliğini her

hafta yeni belgelerle açıklıyorduk. Doğu Anadolu'ya nükleer mayınlar yerleştirilmesi projesini açığa çıkartarak orduyu ve hükümeti eleştirdiğimizde zamanın genelkurmay başkanı Cemal Tural 1. Ordu Askeri Savcılığı'na benim hakkımda vatana ihanet suçlamasıyla dava açılması için talimat verdi.

- *Derginin çıktığı yıllarda "Doğu Sorunu" olarak ifade edilen; bugün "Kürt meselesi" olarak adlandırılan konu hakkında fikriniz nedir? Derginin düşüncesi bu konuda TİP'e paralel midir ve ne yöndedir? 1960'larda çeşitli iktidar veya muhalefet partilerinin toprak reformu tasarıları konusundaki savları ile Ant dergisinin aynı konuya yaklaşımı arası da örtüşme söz konusu mudur?*

- Derginin çıktığı yıllarda Kürt sorununa yaklaşımımız, üst yöneticileri arasında çok sayıda Kürt aydını ve kanaat önderinin bulunduğu TİP'in yaklaşımına paraleldi. TCK'nin o yıllarda yürürlükte olan 142. Maddesi bu konunun daha derinlemesine tartışılmasına ciddi bir engeldi. 1968 uyanışından sonra Kürt aydınlarının ve gençlerinin konuya daha radikal bir biçimde yaklaşımları, sorunu gerçek adıyla Kürt sorunu olarak telaffuz etmeye başlamaları, DDKO'nun kuruluşu üzerine Ant Dergisi de bu konuyu daha gerçekçi bir şekilde ele almaya, Türk medyasında ilk kez "Türkiye halkları" ifadesini kullanmaya başladı. Şeref Han'ın iki ciltlik Kürt tarihini yayınlamamız, İsmail Beşikçi gibi yürekli araştırmacıların yazılarına yer vermemiz önemli bir kilometre taşıydı. Toprak reformu bizim için sınıfsal açıdan köylülüğün feodal baskılardan tamamen kurtulabilmesi, özgürleşebilmesi için önem taşıyordu. Ancak bu anlamda bir reform hiçbir zaman Türkiye'nin gündemine gelmedi. Reform adı altında düşünülenler sadece Doğu'da Kürt kimliğini tamamen yok etmeye yönelikti.

- *Ant dergisinin çıktığı yıllarda dünyadaki sosyalizm anlayışının dergiye yansması nasıl olmuştur?*

- Ant'ın çıktığı yıllarda uluslararası sosyalist hareket zaten kendi içinde önemli bir kırılmayı yaşıyordu. Bir yanda SSCB'nin başını çektiği kamp, öte yandan Pekin çizgisi. Bunun dışında Küba, Vietnam, Kuzey Kore gibi ülkelerdeki kendine özgü sosyalizmi kurma denemeleri. Tabii üç kıtayı da sarsan ulusal kurtuluş hareketleri ve sosyal devrimler... Ant olarak tüm bu bileşenlere ilişkin bilgileri gerek dergi sayfalarında gerekse yayınladığımız kitaplarla Türkiye'li okuyucuya iletmeye çalıştık.

- *Kemalizm ve sosyalizm ilişkisine derginin bakış açısını değerlendiriniz. Sol içi farklılaşmanın bu ilişkiye yansması nasıl olmuştur?*

- Komintern'in dayatmaları nedeniyle Türkiye solunun geleneksel çizgisinde Kemalizm'e hep hayırhah bir bakış olagelmıştır. Özellikle ABD hegemonyasına karşı mücadelede Kemalistler doğal müttefik olarak görülmüştür. Ancak, özellikle Yön dergisi ve onu izleyen Türk Solu, "Milli Demokratik Devrim" stratejisi kapsamında Kemalistlere bir "müttefik" olmanın da ötesinde devrimin öncü ve belirleyici gücü misyonu yüklemeye, hattâ Kemalizm'in vurucu gücü olan orduyu kutsamaya kalkışınca, sosyalist devrimin ancak işçi sınıfı öncülüğünde yapılacağını savunan TİP yanlısı sosyalistler haklı olarak buna karşı tavrı almışlardır.

- *Dönemin TİP-MDD ayrımı karşısında derginin duruşu ne yönde olmuştur?*

- Ant dergisi ilk sayısından itibaren TİP'in stratejik yaklaşımını benimsemiş ve savunmuştur. Ancak özellikle Boran ekibinin partiye egemen olmasından sonra "MDD'nin mezarını kazacağız" sloganlarıyla yeni tasfiyelere gidilmesi karşısında Ant olarak bu tutuma karşı da kesin tavrı aldık.

- *TİP içinde zamanla oluşan kutuplaşmalar karşısında Ant nasıl bir duruş sergilemiştir?*

- TİP içinde oluşan kutuplaşmaların birçok nedenleri var. Ben şahsen Türkiye İşçi Partisi'nin ilk militanlarından ve 1964'deki 1. Kongre'de seçilmiş Merkez Yürütme Kurulu üyelerindenim. İlk kırılma, bu kongrede kafa ve kol emekçileri arasına suni bir ayırım konulmasıydı ve gençliğin parti içi sorumluluklardan dışlanmasıydı. Buna muhalefet eden bir grup Aybar-Boran ikilisi tarafından partiden ihraç edildi. İkinci kırılma, 1966'daki 2. Kongre'den sonra MDD görüşüne yakın olanların ihracıyla yaşandı. Ant dergisinde bu tasfiyelerin partiyi zaafa uğratacağını, sorunlara tartışma yoluyla çözümler aranmasının daha doğru olacağı görüşünü savunduk. Ama asıl büyük kırılma 1968 Çekoslovakya Olayları'ndan sonra yaşandı. O zamana kadar parti içindeki tüm tasfiyeleri birlikte yapmış olan Mehmet Ali Aybar da, Behice Boran da başlangıçta Çekoslovakya'ya Sovyet silahlı müdahalesini aynı şekilde eleştiriyorlardı. Ama yaklaşan genel seçimlerde milli bakiye sisteminin kalkmış olması nedeniyle TİP'in eskisi kadar milletvekili çıkaramayacağı anlaşılınca yeniden seçilememe endişesi parti yönetiminde çekişmelere yol açtı ve Çekoslovakya olayları karşısındaki tavır alışlar çekişmelere teorik kılıf olarak kullanıldı. Ant dergisi bu bölünme karşısında her iki kanadın da ortak sorumluluk taşıdığını sürekli hatırlatarak özellikle parti tabanını kongrede yapıcı ve birleştirici bir tavır almaya çağırdı. Olağanüstü kongrede özellikle TİP İstanbul örgütü bu çağrı doğrultusunda mücadele verdi, ama bölünme önlenemedi. İktidarı ele geçiren Boran grubu kendisi gibi düşünmeyen herkesi partiden dışlamaya başlayınca bu tutuma karşı Ant'ta kesin tavrı koyduk.

- *Ant, dönemin en tartışmalı başlıkları olan Sovyetizm, Kemalizm ve anti-emperyalizm karşısında nasıl bir tutum ortaya koymuştur?*

- O dönemde Sovyetizm nitelemesi Türkiye solunun pek gündeminde değildi. Daha önce de belirttiğim gibi Ant, dünya sosyalist hareketinin tüm bileşenlerine eşit mesafede idi, ama Küba ve Vietnam deneyleri bizim için Türkiye gerçeğine daha yakın görünüyordu. Anti-emperyalist tavrı, Ant'ın temel ilkelerinden biriydi. Sadece Türkiye'nin değil, tüm dünya halklarının emperyalizme karşı mücadelesi en fazla yer verdiğimiz konulardan biriydi. Kemalizm'i anti-emperyalist kavganın bir bileşeni olarak görmekle beraber anti-sosyalist ve şovenist yanını sürekli vurguladık. Özellikle son yıllarda Kemalist iktidarların sola karşı uyguladığı baskıları çeşitli makaleler, röportajlar ve kitaplarla ortaya koyarken, Kemalizm'in vurucu gücü olan ordunun OYAK gibi kurumlarla giderek kapitalist sınıfa entegre oluşunu sürekli belgeledik. Daha 1967'de nükleer mayınlar konusundaki yayını-
mız dolayısıyla başlayan ordunun Ant'a karşı düşmanlığı daha belirgin hale geldi.

- Derginin FKF ile olan ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz? Buna paralel olarak TİP'in öğrenci hareketleriyle ilişkisi (veya ilişkisizliği?) hakkında görüşleriniz nelerdir?

- FKF'nin doğuşu Ant'nin çıkışıyla aynı döneme rastlar. Türkiye İşçi Partisi'nin 1964'teki 1. Kongre'den itibaren bizim karşı çıkışımıza rağmen devrimci gençliği parti yönetiminden dışlaması karşısında parti çizgisine yakın gençlerin bağımsız bir örgütlenmeye gitmesi kaçınılmazdı. FKF'nin, onun devamı olan Dev-Genç'in haberlerine, duyurularına sürekli yer verdik, eylemlerine destek olduk.

- Dergi içinde fikir ayrılıkları var mıydı? Kuruluş amacı içinde yeni gelişmeler nasıl karşılandı ve dergi içinde çatışmalara neden oldu mu?

- Dergi içinde, en azında kurucular ve çalışanlar arasında uzun süre köklü fikir ayrılıkları olmadı. Fethi Naci, yeni kurduğu Gerçek Yayınevi'ne daha fazla vakit ayırmak amacıyla Ant'tan ayrılmak zorunda kaldı. Ancak TİP'in zaafa uğramasına ve hattâ bölünmesine yol açan 3. Kongre ve onu izleyen olağanüstü kongreden sonra Aybar yönetiminin belli kararlarını eleştirdiğim için TİP MYK üyesi olan Yaşar Kemal, ardından da Ant Yayınları'nın yöneticilerinden eşi Tilda Kemal Ant'la ilişkiyi kestiler. Bundan sonra özellikle FKF kadrolaşmaları içinde yetişmiş genç arkadaşların, sosyalist üniversite öğretim üyelerinin, yazarların, çizerlerin de katılımıyla büyük bir yazı kurulu oluşturduk. Bu kurul dergi sıkıyönetim tarafından kapatılıncaya kadar herhangi bir iç sorun yaşamadan Ant'a büyük katkılarda bulundu.

- Ant dergisinin yayınlandığı dönemdeki önemiyle bugünkü değerlendirmeler arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Ant'ın kapatılmasından ve bizim de zorunlu olarak sürgüne çıkmamızdan sonra, özellikle Türkiye'deki iktidarların bizleri yurtdışındaki mücadelemizden ötürü "vatan haini" ilan etmeleri nedeniyle yıllarca Ant'ın pek sözü edilmedi. Ancak Türkiye'nin demokratikleşme mücadelesinin son yıllarda özellikle anti-militarist bir temelde gelişmesi, Kürt sorununun gündemin ana maddesi haline gelmesinden sonra Ant'ın 40

yıl önce bu konularda verdiği mücadeleler anımsanmaya, değerlendirme konusu olmaya başladı. Anılarımla Vatansız Gazeteci adı altında yayınlanmasından sonra bu ilginin daha da arttığını görüyorum.

- Derginin kapatılması hangi koşullarda gerçekleşti? Dergi kapandıktan sonra derginin sürekli yazarları Ant'a benzer bir yayının kuruluşu oluşturma girişiminde bulundular mı?

- Ant yayınlanmaya başladığı andan itibaren gerek hükümetin, gerek ordunun, gerekse aşırı sağ örgütlenmelerin boy hedefi olmuştu. Beş yıla yakın mücadelesini sürdürebilmesi yine de büyük bir şans. Kapatılmanın ilk sinyalleri darbeden önceki 15-16 Haziran Olayları sırasında gelmeye başladı. Sendi-

kacıların ve işçilerin sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmaya başlaması üzerine kapaktan "Kapitalistleşen subaylar işçi sınıfını yargılayamaz" sloganıyla net bir tavır koymuştuk. Bunun üzerine 1. Ordu Komutanlığı'nda saatlerce sorguya çekildim. Tutuklanmadım ama, bir daha oraya celbedilirim içeriden geldiğim gibi çıkamayacağım tehdidi savruldu. 1971'de sıkıyönetim ilanıyla balyoz hareketi başlayınca Ant dergisinin kapatıldığı açıklandı, gördüğüm yerde yakalanmam için bildiriler, resimli afişler yayınlandı. Bunun üzerine yazı kurulumuz Avrupada cuntaya karşı kamuoyu oluşturulmasına katkıda bulunmamız için İnci'yle benim kaçak olarak yurtdışına çıkmamızı kararlaştırdı. Bilebildiğim kadarıyla Ant benzeri bir yayın konusunda bir girişim olmadı. Sadece 1978 yılında kısa bir süre için Türkiye'ye gittiğimizde böyle bir girişim söz konusu oldu, hattâ Türkiye'ye kesin dönüş yapmamız istendi. Ancak militarizm üzerine çevirdiğim bir kitabın Türkiye'de yayını üzerine bu kez Donanma Askeri Savcılığı hakkımda celp çıkarttığı için dönüşü bir süre daha erteledik, ardından da 1980 Darbesi oldu, vatandaşlıktan atıldık, kavgamızı yine sürgünde sürdürmeye mecbur olduk.

- Derginin sürekli yazarlarının sonraki çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Birkaç istisna dışında hepsi inandıkları değerlere sadık kalarak farklı alanlarda çalışmalarını ve mücadelelerini sürdürdüler.

- Dergi kapandıktan sonra size gösterilen ilgi ve vefa ile ilgili görüşünüz nedir? Özgüden ailesi ve Ant dergisi sizce gerektiği gibi hatırlanıyor mu?

- Bu konudaki izlenimlerimi anılarımla ikinci cildinde anlattım. Türkiye'de bulunmadığımız için ikinci soruya gerçekçi bir yanıt vermem olası değil.

- Özgüden ailesi olarak Türkiye'den ayrıldıktan sonra neler yaptınız? Şu an çalışmalarınıza devam ediyor musunuz?

- Sürgünün ilk iki yılında en kısa zamanda Türkiye'ye dönebilme umuduyla sahte bir pasaportla kaçak yaşadık, ülkeden ülkeye dolaşarak Türkiye Demokratik Direniş Hareketi'ni örgütledik, uluslararası insan hakları kuruluşları, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi ile cunta yönetimine yaptırım uygulanması konusunda ilişkiler kurduk, başta Türkiye Dosyası olmak üzere birçok İngilizce, Fransızca kitap ve broşürler yayınladık, konferanslar organize ettik. 1973 başında isimlerimiz Avrupa Konseyi'nde Turhan Feyzioğlu tarafından deşifre edildikten sonra Hollanda'ya iltica etmek zorunda kaldık, 1974'te de Brüksel'de alternatif enformasyon merkezi İno-Türk'ü, daha sonra da çok kültürlü sosyal, kültürel çalışmalar yürüten Güneş Atölyeleri'ni kurduk. Bu iki kurum da faaliyetlerini sürdürüyor.

- İnci hanım ile nasıl tanıştınız ve İnci hanımın size ve dergiye katkıları nelerdir?

- İnci'yle 1962'de muhalif gazeteciler olarak tanıştık. Ben Akşam gazetesinde genel yayın müdürü olduktan sonra evlendik ve o zamandan beri tüm gazetecilik çalışmalarımızı ve siyasal, sosyal kavgalarımızı birlikte yürütüyoruz. İnci gerek Akşam'ın sayfa düzeninin yenilenmesi, daha sonra Ant Dergisi'nin ve kitaplarının grafik düzenlenmesinde o zamanın teknik olanaklarını da zorlayan birçok yeniliğe imza attı.

Bu yaratıcılığını sürgünde yayınladığımız direniş belgelerinin ve İno-Türk yayınlarının gerçekleştirilmesinde de sürdürdü. İnci'nin yaratıcılığının bir başka kalıcı ürünü Brüksel'de kurduğu Güneş Atölyeleri'dir.

- *Yurtdışında bir sosyalist, gazeteci, mülteci olarak karşılaştığımız güçlükler nelerdir? Eski çalışma arkadaşlarımızla ilişkilerde ne tür güçlüklerle karşılaştınız?*

- Avrupa'ya gelir gelmez siyasal iltica istemediğimiz için iki yıl boyunca kaçaklığın tüm zorluklarını yaşadık, özellikle ülke değiştirmeler, maddi olanaksızlıklar, gerçek kimliğimizle ortaya çıkamadığımız için legal kuruluşlarla ilişki kurmadaki zorluklar... Avrupa'da oluşturduğumuz Demokratik Direniş Hareketi'nde gerçekten büyük özveriyle çalışan Türkiyeli ya da Avrupalı arkadaşların bu zorlukların üstesinden gelmede büyük katkıları oldu. 1974'te İno-Türk'ü kurduktan sonra, Türkiye'deki tüm sosyalist oluşumlara dayanışma gösterdiğimiz için Türkiye Komünist Partisi'ne paraşütle inen bir takım kimselerin sürekli kışkırtma ve engellemeleriyle karşılaştık. Belçika'daki legal faaliyetlerimizi engellemek için akla hayale gelmeyecek tertiplere başvuruldu. Sonuçta hepsinin üstesinden geldik. Eski çalışma arkadaşlarımızla ilişkilerde de günlük pratik sorunların çözümünde sorunlar çıktı. Ama bunu büyük ölçüde o dönemde Türkiye'de egemen olan faşizan baskının doğal bir sonucu olduğunu düşünüyorum.

- *Avrupa'dan günümüz Türkiye'sine baktığımızda soldaki tartışmalar ve örgütlenmeler hakkındaki görüşünüz nelerdir?*

- Avrupa'dan günümüz Türkiye'sini, sadece uzaktan bakarak değil, Avrupa'daki yansımalarıyla günü gününe izliyor ve yaşıyoruz. Bana kalırsa, dünya solu gibi Türkiye solu da bir değişim sürecinde... Özellikle Sovyet sisteminin çöküşünden sonra belli bir arayış içinde. Bugünkü güç dengeleri solun etkin bir alternatif olarak ortaya çıkmasını engelliyor. Bu nedenle, güçlü bir sol örgütün varlığından söz etmek de olası değil. Ama eskiye göre farklı olan, bir yandan tüm dünyada kitlesel altermondialist direnişlerin gelişmesi, Türkiye siyaset arenasında da Kürt ulusal hareketinin etkin ve belirleyici bir güç olarak kendisini kabul ettirmiş olması. Türkiye'nin yarımını solun bu hareketlerle sağlıklı ve yapıcı diyalogunun belirleyeceğini düşünüyorum.

- *Eski görüşlerinizde neler değişti, hangi yeni konulara ilgi duydunuz?*

- Temelde fazla bir şey değişmedi. Emperyalizm hâlâ sonuna kadar savaşılmaması gereken bir tehdit. Ant'ta ilk teşhislerini koyduğumuz Türk-İslam sentezinin Türkiye'de tüm demokratik açılımları tehdit eden, giderek orduyla daha fazla cürüm ortaklığına sürüklenen gerçek bir tehlike oluşturduğuna inanıyorum. Ucu yeşil faşizme varabilecek bu süreçte yine de geçerli tek alternatifin anti-emperyalist ve anti-kapitalist sol olacağını düşünüyorum. Eskiye göre bugün ilgi duyduğum yeni konular, çevre koruması, göçmen ve mülteci sorunları. Sürgünde Anadolu çıkışlı tüm diasporaları, Kürdü, Ermeni, Asurisi, Eleni, Yahudisiyle yakından tanıdım. Bugün Anadolu ve Trakya toprakları üzerinde bulunan Türk damgalı devletin en kısa zamanda tüm bu halkları onurlarıyla muhatap alan demokratik bir birlikte yaşama projesi haline dönüşmesi en büyük dileğim. Bunun için de ömrümün sonuna kadar mücadele vermekte kararlıyım.

- *Türkiye'ye dönmeyi düşünüyor musunuz?*

- Bittabi düşünüyorum. Ben Türkiye'ye küsmüş değilim ki... Orası benim anayurdum, ama Türkiye'yi yöneten kast beni düşman ilan etti. Vatandaşlıktan atıldım, elçiliklerin sürekli komplolarına maruz kaldım, hakkımda linç fermanları çıkarıldı. Bu koşullarda dönmek söz konusu olabilir mi? Ama tüm siyasal sürgünlerin, diyasporaların özgürce anayurtlarına dönebileceği gün geldiğinde, eğer hayatta kalmışsam, tabii ki döneceğim.

- *Sorularımı cevaplandığınız için çok teşekkür ederim. Saygılarımla.*